

Mikko Salasuo

Dosentti, VTT

Vastaava tutkija, Nuorisotutkimusverkosto

Aivodopingia laittomilla huumeilla ja lääkeaineilla?

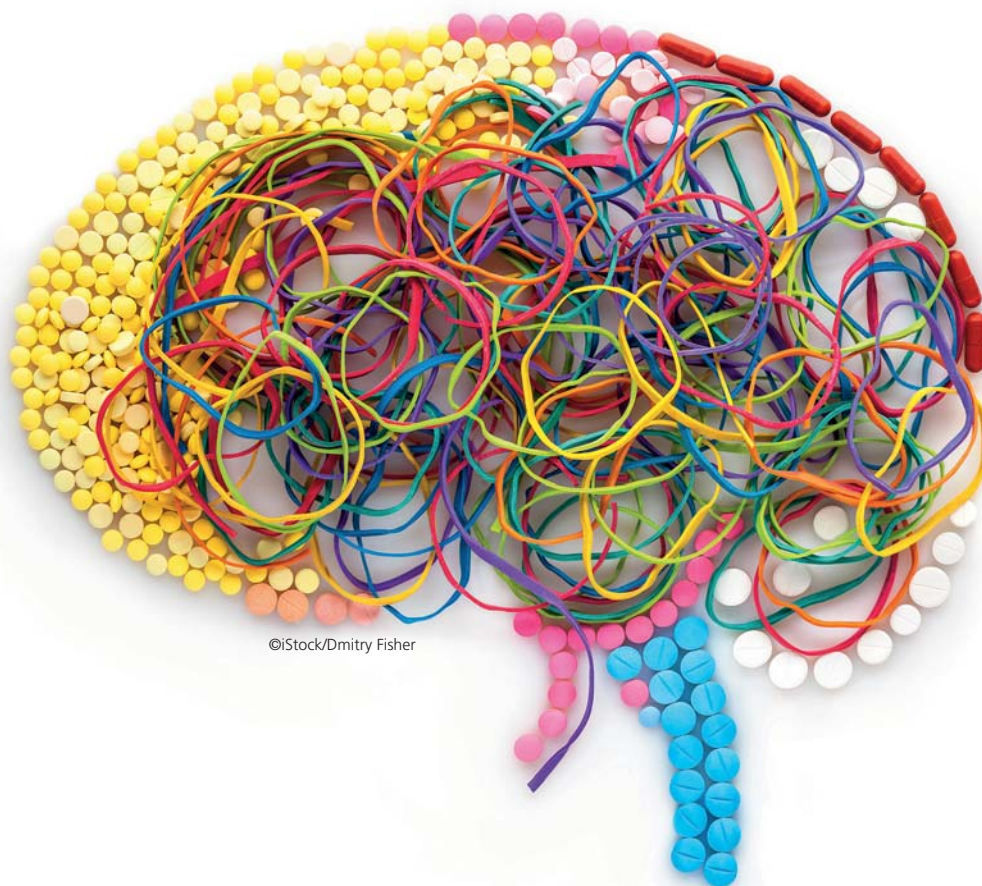
Aivodoping tarkoittaa julkisessa keskustelussa ja katuslangissa laittomien huumeiden tai lääkeaineiden käyttöä psyykkisen jaksamisen ja aivojen toimintakyvyn tehostamiseksi. Toistaiseksi älylääkkeiden käyttö aivodopingina näyttää Suomessa rajoittuvan marginaaliryhmien uteliaisiin kokeiluihin.

Myytti stimulanttien käytöstä psyykkisten toimintojen tehostamiseksi ei ole uusi. Opiskelijoita koskevat tarinat yleistyivät 1990-luvun lopulla, kun stimulanttien viihdekäyttö löysi tiensä laajemmin Suomeen. Ei mennyt montaa vuotta, kunnes joku tiesi kertoa kaverinsa kaverin lukeneen tenttiin amfetamiinin avulla kolme vuorokautta yhtäjaksoisesti. Myös verkkoon alkoi ilmestyä vastaavia kertomuksia. Hurjimmissa tarinoissa stimulantteja oli otettu juuri ennen tenttiä, ja vastaukset olivat muuten hyviä, mutta ne oli kirjoitettu oikealta vasemmalle.

Tarinat raskaiden aivotöiden tehostamisesta stimulantteilla eivät nekään ole uusia Suomessa. Varsinaiseksi

urbaanilegendaksi kertomukset kasvoivat 1980-luvulla, kun nousukauden huumassa menestyvistä suorittajista tuli muoti-ilmiö ja osa ajankuvaa. Jupit ja kokaiini nousivat julkisuudessa ilmiön symboleiksi. Osana samaa ilmiötä myös kofeiinitabletit saivat nimeä ja symboliarvoa populaarijulkisuudessa.

Aivodoping-keskustelun uusi työelämää koskeva aalto sai vauhtia 2000-luvun alkuvuosina, jolloin uudet abstraktin työn alat olivat kovassa nosteessa. IT-kuplaan, mainostoimistotyöhön ja moniin muihin aloihin liitettiin kertomuksia raskaista aivotöistä, joissa jaksamiseen tarvittiin aika ajoin apua stimulanteista.

©Stock/Dmitry Fisher

Varsinaista tutkimustietoa aivodopingin käytöstä on varsin vähän – Suomesta ei käytännössä lainkaan.

Tuoreimpana juonteena aivodoping-keskustelussa on vilahdellut niin kutsutut älylääkkeet. Yhdysvalloissa erityisesti opiskelijoiden huhutaan käyttävän niitä tehostamaan ja nopeuttamaan oppimista.

Varsinaista tutkimustietoa aivodopingin käytöstä on varsin vähän – Suomesta ei käytännössä lainkaan. Tilastotietoa ei ole saatavilla, ja arviot käytön yleisyydestä pohjautuvat erilaisiin laadullisiin signaaleihin. Suomessa vallitsevasta ilmiöstä on kuitenkin mahdollista saada jonkinlainen kokonaiskuva hyödyntämällä kirjavaa lähdeaineistoa, huumeiden viihdekäyttäjien haastatteluja, pitkäaikaista internet-keskustelujen seuranta ja asiaa käsitteleviä kirjoituksia.

Käsitteiden sillisalaatti

Aihepiiriä käsitteleviä lehtikirjoituksia ja blogeja luettaessa voi huomata erityisesti sen, miten häilyvää on rajanveto eri kategorioiden, kuten huumeiden, dopingin ja lääkkeiden välillä. Esimerkiksi amfetamiini tai sen johdannaiset voidaan luokitella dopingaineiksi, laittomiksi huumeiksi tai lääkkeiksi käyttötarkoituksesta, -paikasta ja viranomaisesta riippuen. Tämänkin artikkelin otsikko on sisällöllisesti vain yleisiin mielikuviin perustuva käsitejono. Käsitteisiin liittyviä haasteita on syytä hieman täsmentää.

Dopingin käsite on levinnyt yleisempään käyttöön hevosurheilusta.

Nykyisin sanalla viitataan yleisimmin fyysisen suorituskyvyn kohentamiseen huippu-urheilussa sellaisilla kemiallisilla yhdisteillä ja keinoilla, jotka Maailman antidopingtoimisto on määritellyt kyseisen lajin kannalta kielletyiksi.

Aivodoping tarkoittaa suunnilleen sitä, että erityisesti psyykkisiä kykyjä tehostetaan jollain kemiallisella yhdisteellä tai keinolla. Se saattaa olla jonkin laillisen lääkkeen käyttöä muuhun kuin lääkärin määräämään tarkoitukseen tai laittoman huumausaineen käyttöä muuhun kuin päihtymiseen. Aivodoping eroaa huippu-urheilussa käytetystä dopingista siten, ettei sen käytöstä saa kilpailukieltoa, mutta sakot voivat rapsahtaa huumausaine- tai lääkelain pohjalta. Pelkistettynä aivodoping on sitä, että aivojen toimintaa tehostetaan laittomilla huumeilla tai lääkkeillä jaksamisen helpottamiseksi tai oppimissuorituksen parantamiseksi.

Laittomat huumeet ovat vähintään yhtä hankala käsite kuin doping. Lähes kaikki perinteiset huumausaineet ovat olleet aiemmin lääkkeitä – suurin osa on sitä edelleen. Aivodopingista puhuttaessa myös monet lailliset lääkkeet luokitellaan huumeiksi. Tämä johtuu siitä, että muuhun kuin lääkärin määräämään tarkoitukseen käytettyinä niistä tulee laittomia

huumeita. Jälleen amfetamiini ja sen johdannaiset ovat toimiva esimerkki. Laittomat huumausaineet, kuten amfetamiinit ja kokaiini, ovat julkisessa keskustelussa toistuvasti esillä sellaisina aineina, joita erityisesti opiskelijoiden ja uraohjusten arvellaan käyttävän jaksamisen apuvälineenä.

Artikkelin otsikossa mainitaan myös lääkeaineet. Aivodopingista puhuttaessa lääkeaineilla tarkoitetaan lääkelain mukaisia apteekista saatavia tai ulkomailta tilattuja valmisteita, joilla on psyykkistä toimintakykyä parantavia vaikutuksia. Toisin sanoen lääkeaineista ei tule huumausaineita, jos niitä käytetään muutoin kuin lääkärin ohjeen mukaan.

Mitä aivodopingin käytöstä tiedetään?

Aivodoping on siis laittomien huumeiden tai lääkeaineiden käyttöä psyykkisen jaksamisen ja aivojen toimintakyvyn tehostamiseksi. Aiheesta liikkuu kaupunkilegendoja, mutta niiden pohjaksi Suomesta ei ole löytynyt juurikaan näyttöä. 1980-luvun juppikulttuurin väitetty kokaiinin käyttö ei näy kyselytutkimuksissa, poliisin takavarikoissa tai muissaakaan aineistoissa. Joku on varmasti tuolloin nuuskannut kokaiinia työssä jaksamiseen, mutta ilmiössä lienee pääosin kyse ajankuvan mukaisesta

myytistä, jossa amerikkalaisen elokuvateollisuuden rooli on merkittävä. Wall Street oli 1980-luvun nousukauden populaarikulttuurinen symboli, ja elokuvateollisuus yhdisti siihen stimuloivat huumeet. Tästä populaarikulttuurin kuvastosta tarttui symboliikkaa myös Suomeen ja juppikuvioihin. Sama koskee 2000-luvun alun uutta aaltoa. On varmasti henkilöitä, jotka ovat käyttäneet stimulantteja jaksamiseen, mutta laajemmasta ilmiöstä ei ole näyttöä.

Aivodopingilla on myös yhteys vuosituhannen taitteessa syntyneeseen alakulttuuriin. 1990-luvun lopulla stimulanttien viihdekäytön osana syntyi ryhmä, jota on nimetty eksperimenttaajiksi tai kokeilijoiksi. Tämä kokeilijoiden ryhmä on pieni, muutama sadan henkilön heterogeeninen ryhmä, joka on kiinnostunut psykedeeliasta, erilaisten kemiallisten yhdisteiden ja luonnosta saatavien kasvien ja yrttien vaikutuksista aivoihin sekä uusista aineista. Kokeilijat testaavat eri aineita ja kertovat kokemuksistaan esimerkiksi internetin keskustelusivustoilla.

Tämä pääosin opiskelijoista, aivokemiasta kiinnostuneista henkilöistä ja psykonauteista koostuva joukko tekee myös aivodopingin kaltaisia kokeiluja. Usein kyseessä on nimenomaan kokeilu, sillä mikään laadullinen aineis-

LÄÄKELAKI (4.11.2005/853) MÄÄRITTELEE LÄÄKKEEN SEURAAVASTI:

”Lääkkeellä tarkoitetaan valmistetta tai ainetta, jonka tarkoituksena on sisäisesti tai ulkoisesti käytettynä parantaa, lievittää tai ehkäistä sairautta tai sen oireita ihmisessä tai eläimessä.

Lääkkeeksi katsotaan myös sisäisesti tai ulkoisesti käytettävä aine tai aineiden yhdistelmä, jota voidaan käyttää ihmisen tai eläimen elintoimintojen palauttamiseksi, korjaamiseksi tai muuttamiseksi farmakologisen, immunologisen tai metabolisen vaikutuksen avulla taikka terveydentilan tai sairauden syyn selvittämiseksi.”

©iStock/WanjaJacob

On varmasti henkilöitä, jotka ovat käyttäneet stimulantteja jaksamiseen, mutta laajemmasta ilmiöstä ei ole näyttöä.

to ei tue ajatusta, että oppimisen tai jaksamisen tehostamista olisi tehty muutamia kertoja enempiä. Kyse on ensisijaisesti halusta testata eri aineiden mahdollisuuksia ja vaikutuksia, ei käyttää niitä systemaattisesti tiettyyn tarkoitukseen.

Älylääkkeistä pirasetaami kiehtoo kokeilijoita

2010-luku toi mukanaan älylääkkeet. Kokeilijat kiinnostuivat myös näistä. Jälleen seurasi joukko kokeiluja, joista on raportoitu internetissä ja urbaania kaupunkikulttuuria käsittelevissä lehdissä. Lääkkeiden, erityisesti pirasetaamin, vaikutuksista löytyy hyvin

erilaisia kokemuksia. Osa koki hyötynensä pirasetaamista, kun taas toiset eivät saaneet aineesta mitään irti.

Toistaiseksi näyttää siltä, että älylääkkeiden käyttö aivodopingina Suomessa seuraa samankaltaista kaavaa kuin stimulanttien käyttö aiemmin: Yhdysvalloista ja muualta suuresta maailmasta alkaa kuulua tarinoita laajamittaisesta kokeilusta ja käytöstä, minkä jälkeen ilmiö rantautuu Suomeen. Pieni joukko asiaan vihkiytyneitä kokeilee aineita, ja saattaaapa jokunen hyödyntää niiden vaikutuksia laajemminkin. Jossain kohdin media saa vihiä ilmiöstä ja siitä viritellään keskustelua.

Moraalipaniikkiin nämä jutut eivät johda, sillä kokeilijoiden ryhmä on pieni eikä se suuremmin mainosta itseään tai kokemuksiaan. Sen verran lehtikirjoituksilla ja kokeilijoiden verkossa jakamalla kokemuksilla on kuitenkin vaikutusta, että niistä kehkeytyy myyttisiä kertomuksia ja hauskoja kaupunkilegendoja. ●

KIRJALLISUUTTA

- Laitinen K, ym. Voiko aivojen toimintaa tehostaa kognition kohentajalla? Sic!-verkkolehti 2015; 5(1). Julkaistu 24.3.2015. sic.fimea.fi
- Pettersson M. Aivodoping. Muista paremmin, opi nopeammin, työskentele tehokkaammin. Millaisella riskillä? City. Julkaistu verkossa 19.2.2010. www.city.fi
- Salasuo M. Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa. Helsinki: Stakes 2004.
- Salasuo M, Piispa M. Kuntodoping. Näkökulmia dopingaineiden käyttöön huippu-urheilun ulkopuolella. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto 2012.

